

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто феномен творчої активності як необхідної властивості особистості майбутнього вчителя. Підкреслюється її роль у взаємодії студентів з творами мистецтва, при здійсненні музично-освітньої діяльності, під час вивчення музичних дисциплін. Визначено, що засобом стимулювання творчої активності є застосування у навчальному процесі завдань творчого характеру, які передбачають використання набутих знань та вмій у нових ситуаціях, вимагають неординарних рішень, здійснюються на основі актів творчості. Дано характеристику таких завдань, які застосовуються під час вивчення дисциплін "Основи теорії та сольфеджіо", "Поліфонія", "Гармонія", "Акомпанемент та музична імпровізація", "Практикум з інструментального виконавства", "Методика постановки музично-виховних шкільних заходів". Розкрито їх специфіку та види, проблеми обмеженого впровадження у навчальний процес, вплив на виявлення творчої активності студентів. Увагу приділено індивідуальним та колективним творчим завданням, метою яких є створення ситуацій, наближених до життєвих, орієнтованих на особливості майбутньої професії.

Ключові слова: творча активність, творчість, музично-освітня діяльність, музичні дисципліни, навчальні завдання, творчі завдання.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи педагогічної освіти важливе значення має оновлення змісту форм і методів навчання майбутніх учителів, впровадження інноваційних методик, спрямованих на розвиток особистісних якостей, оцінної здатності, критичного мислення, мотивації до оволодіння професією. Зміни, що здійснюються у даній галузі ставлять нові вимоги до підготовки студентів вищих навчальних закладів, здатних творчо застосовувати набуті знання та вміння у ситуаціях, наближених до життєвих, які мають розвинути увагу, уяву, інтуїцію, сміливість у прийнятті рішень. Такий підхід має особливе значення при залученні фахівців до вивчення музичних дисциплін, де творче ставлення є важливою основою у спілкуванні з творами мистецтва та здійсненні музично-освітньої діяльності. Опанування цих дисциплін передбачає розвиток творчого мислення, вияву творчих здібностей, зумовлює використання у навчальному процесі завдань, які стимулюють творчу активність студентів як необхідної передумови їх самовираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблема творчості відзначається багатогранністю підходів. Філософський аспект творчої активності як характеристики особистості розглядався у працях М. Воробйова, Ф. Гоноболіна, В. Лозової, Б. Теплової та інших. Питання розвитку творчої діяльності, здатності до творчого самовираження особистості досліджувалися вітчизняними та зарубіжними психологами (В. Давидов, О. Леонтьєв, С. Максименко, А. Маслоу, Н. Нікандров, М. Меєрович, Я. Пономарьов, К. Роджерс, В. Роменець та інші).

Проблема використання у навчальному процесі творчих завдань висвітлена у працях С. Рубінштейна, В. Моляко, В. Рибалки, С. Сисоєвої та інших. Шляхи активізації творчої діяльності педагога розглядали В. Андреев, І. Лернер, О. Матюшкін та інші. Різні аспекти формування творчої особистості майбутнього вчителя досліджували Ю. Азаров, В. Загвязинський, Є. Зеєр, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Б. Лихачов, О. Мелік-Пашаєв, Г. Терехова та інші. Важливими є дослідження творчої складової мистецької діяльності (Л. Виготський, М. Каган, Л. Левчук); музичного сприймання (Б. Асаф'єв, Є. Назайкінський); мистецько-педагогічної діяльності (Б. Неменський, Д. Кабалевський). Окремі питання розвитку творчих здібностей у сфері підготовки майбутніх учителів до музично-освітньої діяльності розглянуті у працях Е. Абдуліна, О. Апраксіної, Л. Арчажникової, А. Козир, В. Крицького, Г. Ніколаї, О. Отич, В. Орлової, Г. Падалки, О. Ростовського, Л. Паньків та інших. Особливості творчої складової музичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у вищих педагогічних закладах частково висвітлені С. Барановською, В. Мішеченко, Л. Масол, С. Чабан, О. Хижною та іншими. Однак питання використання навчально-творчих завдань у підготовці майбутніх учителів під час вивчення музичних дисциплін залишається поки що недостатньо розкритим.

Мета статті – охарактеризувати можливості використання навчальних завдань творчого характеру у процесі вивчення музичних дисциплін, з'ясувати їх вплив на стимулювання творчої активності особистості.

Виклад основного матеріалу. Науковці підкреслюють, що активність є важливою характеристикою особистості та її діяльності. Творчу активність розглядають з позиції різних підходів, у яких підкреслюється особливе, творче забарвлення здійснюваної діяльності. Її визначають: як взаємодію

з дійсністю (Б. Кадіров); міру діяльності (І. Коган); необхідну потребу (Л. Божович); якість особистості (Ш. Ганеболін, О. Матюшкін, Л. Новікова); психологічний вияв особистості в тій чи іншій творчій діяльності (О. Ковальов).

Поштовхом до вияву творчої активності є творчий пошук. Для його створення у навчальному процесі використовують різні види завдань. В. Клименко відзначав: "...Завдання – це ситуація, що потребує від людини певної дії. Завдання створюються для того, щоб людина оволоділа поняттям чи певним законом. У людини виникають власні думки в горліні мислення, почуттів та уяви, і тоді вона сама здатна узагальнити їх у систему, самотужки створити поняття, зрозуміти закономірність" [1, с. 110]. Поряд з цим, навчальне завдання творчого характеру передбачає розвиток творчого потенціалу особистості, здатності до імпровізації. "Навчально-творче завдання – це така форма організації змісту навчального матеріалу, за допомогою якого педагог створює творчу ситуацію, прямо чи опосередковано визначає мету, умови, вимоги до навчальної творчої діяльності, в процесі якої суб'єкти навчання активно оволодівають знаннями та вміннями, розвивають власні творчі здібності", – вказувала С. Сисоєва [3, с. 293].

Творча складова має важливе значення у процесі підготовки майбутніх учителів, зокрема під час вивчення музичних дисциплін. Це впливає зі специфіки музики як виду мистецтва, особливостей взаємодії з нею, де творчий елемент відіграє вирішальну роль у розумінні й осмисленні музичних явищ, у здійсненні їх впливу на особистість. Тому викладання музичних дисциплін має носити творчий характер, враховувати й використовувати творчі можливості взаємодії з музичними творами та орієнтуватися на розвиток творчого потенціалу у студентів. У результаті фахівець "...Усвідомлює значення й суть музично-освітньої і музично-виховної роботи, володіє досвідом творчого використання здобутків музичної педагогіки у своїй практичній діяльності", – підкреслював О. Ростовський [2, с. 4].

Як показує практика, часто під час підготовки студентів до здійснення музично-освітньої діяльності поза увагою залишається творча складова. Викладачі намагаються передати необхідну кількість знань, практичних навичок, без врахування особистісного ставлення студента, його власного підходу до різних явищ. Це зумовлено обмеженою кількістю часу, незначним застосуванням нетрадиційних форм і методів роботи творчого спрямування, інерція традиційної педагогіки, орієнтування переважно на стимуляцію зовнішніх мотивів (скласти успішно іспит тощо), відсутність перебудови від стереотипу "вчитель навчає" до "студент навчається".

Розглянемо навчальні завдання, спрямовані на стимулювання творчої активності студентів з таких музичних дисциплін: "Основи теорії та сольфеджіо", "Поліфонія", "Гармонія", "Акомпанемент та музична імпровізація", "Практикум з інструментального виконавства", "Методика постановки музично-виховних шкільних заходів". У цих дисциплінах поєднуються теоретичні та виконавські складові, що сприяють розвитку творчої уяви, розкривають різні грані творчості студента з одного боку, а з іншого – привчають його до самоаналізу. Наведемо приклади таких завдань.

Так, у процесі вивчення навчальної дисципліни "Гармонія" традиційним є використання таких завдань як гра гармонічних послідовностей, секвенцій, відхилень, які є необхідними для закріплення знань та вмінь. Однак, завдяки вкрапленню елементів творчості ці "сухі" вправи стають набагато цікавішими:

- гра гармонічних послідовностей у формі класичного восьмитактового періоду з подальшим написанням на них мелодії;
- гра відхилень та модуляцій в споріднені та віддалені тональності у простій двочастинній або тричастинній формі з ясно вираженими частинами: експозицією, розробкою та репризою;
- створення мелодій з модуляціями;
- гра секвенцій з поступовим ускладненням фактури від "хоральної" до акордової та арпеджованої з різними ритмічними ускладненнями у кожному ланцюгу;
- гармонізація мелодій з відхиленням та модуляцією.

Під час вивчення навчальної дисципліни "Поліфонія" творчі завдання мають інший напрям: створення одноголосних мелодій та двоголосся строгого стилю, написання канонів, аналізування та написання поліфонічних творів: триголосної фуги (експозиції), чакони, пасакалії, гальярди.

Музична дисципліна "Основи теорії та сольфеджіо" практикує такі творчі завдання як: написання мелодії на заданий ритм, написання другого голосу у пісні, відтворення почутої мелодії (заспів) та складання приспіву, підбір гармонічного та ритмічного акомпанементу до заданої мелодії, спів мелодії в одному голосі з розкладанням підголосків в інших на задану гармонію або спів музичних діалогів, коли на музичне "питання" треба створити "відповідь".

Після викладання теоретичного матеріалу (вивчення інтервалів, тризвуків септакордів, діатонічних ладів та пентатоніки) рекомендується творче засвоєння: написання мелодії на заданий інтервал, підбір акомпанементу до мелодії головними та побічними тризвуками ладу, гармонізація мелодій в естрадному стилі септакордами з використанням модуляцій, створення мелодії у діатонічних ладах. При цьому необхідною умовою є виконання та нотний запис творів.

До переліку творчих завдань дисципліни "Практикум з інструментального виконавства" входить підбір акомпанементу до мелодії та його гра у різній фактурі, написання другого голосу у пісні, транспонування дитячих пісень на тон вгору та вниз.

Після засвоєння музичних властивостей фортепіано (динамічних, ритмічних, фактурних, ладо-гармонічних, темпових), студент знайомиться з образотворчими можливостями інструменту з подальшим використанням прийомів звуконаслідування для творчих завдань на уяву: малювання за допомогою

музики звірят, пташок, погодних умов (вітер віє, дощик крапає, випромінює різними кольорами веселка тощо); показати музикою як встає і сідає сонечко, кружляють сніжинки або осінні листя. Заключним етапом фантазування є створення казки прийомами звуконаслідування на музичному інструменті.

Під час вивчення музичної дисципліни "Акомпанемент та імпровізація" можна використовувати усі творчі завдання, які розглядалися у вищезазначених дисциплінах. Однак їх основою є музична імпровізація як комплекс практичних знань, до яких належить побудова одноголосної мелодії з використанням класичних прийомів розвитку матеріалу (повтор, варіювання, контрастне зіставлення); імпровізація на визначену гармонічну послідовність; імпровізація з використанням ритмічного та фактурного варіювання; створення творів у простих формах (двочастинній та тричастинній), варіаційній формі, вокальних жанрів, таких як пісня, вокаліз; імпровізація із застосуванням елементів стилю віденських класиків та композиторів-романтиків; джазова імпровізація із застосуванням джазової гармонії (альтеровані акорди, септакорди, нонакорди та їх обернення), ритмічних, ладо-гармонічних, фактурних прийомів імпровізації.

Навчальна дисципліна "Методика постановки музично-виховних шкільних заходів" спрямована на підготовку майбутніх фахівців до режисерсько-постановочної діяльності, організації музично-виховної роботи зі школярами, розробки плану музично-виховних заходів, постановок шкільних театральних вистав, інсценізацій музичних казок, дитячих оперних спектаклів та мюзиклів, проведення музичних концертів, масових шкільних свят, а також різноманітних форм музично-просвітницької роботи.

Для стимулювання творчої активності студентів у ході вивчення дисципліни пропонуються такі навчальні завдання творчого характеру: "літературно-імітаційні" "театралізовано-ситуативні" та "зображувально-імітаційні", які можна виконувати як індивідуально, так і всією групою.

"Літературно-імітаційні" навчально-творчі завдання спрямовані на засвоєння необхідних понять у сфері постановки музично-виховних шкільних заходів та успішно реалізуються в ігровій формі. Студентам пропонується ідентифікувати себе зі сценаристами, режисерами-постановниками музично-виховних заходів або ж із глядачами і написати:

- сценарний план музично-виховного заходу будь-якого виду й жанру;
- сценарну розробку – "екранізацію" відомого музичного твору;
- сценарну розробку масового шкільного заходу;
- за написаною сценарною розробкою музично-виховного заходу підготувати "режисерський сценарій".
- описати основні ознаки кращої (гіршої) установки на сприйняття конкретного музично-виховного заходу;

– тематику музично-виховних заходів для школярів різного віку;
 – скласти монологи представників аудиторії різного шкільного віку;
 – за списком і тематикою музично-виховних заходів обґрунтувати причини їх успіху (не успіху) (опора на міф, фольклор, видовищність, наявність розважальної, рекреаційної, компенсаторної й інших функцій тощо).

У ході роботи студента над тими чи іншими завданнями педагог виступає в ролі консультанта. При цьому ці завдання повинні сприйматись майбутніми фахівцями не просто як абстрактні вправи, а мати реальну перспективу практичного втілення, що буде сприяти зацікавленості, кращій "включеності" студента в роботу.

"Зображувально-імітаційні" завдання спрямовані на відтворення логіки підготовки музично-виховних шкільних заходів. Вони передбачають:

- підготовку реквізиту, наочності, відео та аудіо матеріалу до відповідного музично-виховного заходу;
- розробку афіш, запрошень, програмок;
- підбір оформлення до музично-виховних заходів, необхідного реквізиту.

Важливим засобом стимулювання творчої активності студента при вивченні дисципліни "Методика постановки музично-виховних шкільних заходів" є колективні навчально-творчі завдання. Це – вид самостійної колективної роботи студентів творчого характеру у вигляді розробки, організації та постановки музично-виховних шкільних заходів або їх фрагментів. Їх мета – сприяти самовираженню студентів, реалізації їхнього творчого потенціалу; формування мотивації до вивчення курсу; виховання самостійності, ініціативності та відповідальності.

Виконання цього виду завдань вимагає дотримання низки етапів: *пошукового* (ознайомлення з темою, розвиток інтересу, визначення термінів виконання, спільний перегляд необхідної літературного, музичного матеріалу, технічних засобів тощо); *визначального* (вирішуються організаційні моменти, створюються творчі групи, розподіляються доручення тощо); *підготовчого* (конкретизуються завдання, проводяться репетиції); *презентаційного* (демонстрація результатів); *аналітичного* (підбиття підсумків, самоаналіз творчої діяльності, самооцінка).

До цього виду належать "театралізовано-ситуативні" завдання. Їх реалізація здійснюється у вигляді рольових ігор. Між студентами розподіляються ролі "режисерів", "сценаристів", "акторів", ведучих та учасників заходу тощо. З метою творчого змагання той самий сценарій чи план-макет заходу може втілюватись кількома "авторськими" командами. Їхні трактування порівнюються, обговорюються достоїнства й недоліки. Роль викладача при цьому зводиться до тактової корекції ходу виконання завдань та участі в обговоренні отриманих результатів. Студентам же надається якомога більший простір для фантазії, уяви, вираження індивідуальності свого мислення, творчості.

Висновки. Отже, використання навчальних завдань творчого характеру сприяє стимулюванню творчої активності майбутнього фахівця. У процесі їх виконання створюються передумови переходу від пасивного засвоєння інформації до активного включення у діяльність, виявляються творчі ініціативи студентів, підвищується мотивація оволодіння професією. Ці завдання мають бути професійно спрямованими, мати стимулюючий характер, бути доступними. Серед різновидів завдань, які застосовуються у ході вивчення музичних дисциплін визначено завдання, спрямовані на розкриття індивідуальних творчих можливостей студентів у процесі виконавської та режисерсько-постановочної діяльності, а також такі, що виявляють навички роботи в команді, передбачають формування знань щодо функцій вчителя музики у якості виконавця, сценариста, актора, режисера-постановника. Для їх успішної реалізації необхідним є створення доброзичливої атмосфери навчання, конструктивної критики з боку викладачів, уважного ставлення до нових ідей. Подальші перспективи дослідження полягають у розробці методичних рекомендацій для студентів під час виконання навчальних завдань творчого характеру, методик діагностики вияву творчої активності студентів у процесі вивчення музичних дисциплін.

Використані джерела

1. Клименко В.В. Психологія творчості: навч. посіб. Київ, 2006. 480 с.
2. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі: навч.-метод. посібник. Тернопіль, 2001. 215 с.
3. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ, 2006. 346 с.

Hrytsun Yu., Vergunova V.

EDUCATIONAL TASKS AS A STEAMING OF CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN THE STUDY OF MUSICAL DISCIPLINES

The article deals with the phenomenon of creative activity as the necessary property of the future teacher's personality. Appeal to this phenomenon is stipulated by the requirements for the training of students of higher educational institutions that can creatively apply the acquired knowledge and skills in situations closed to life, which have developed attention, representation, intuition, courage in making decisions. The role of creative activity in the interaction of students with works of art, in the implementation of musical and educational activities, while studying musical disciplines is accentuated. This follows from the specifics of music as a type of art, the features of interaction with it, where the creative element plays a decisive role in understanding and comprehension of musical phenomena, in the exercise of their influence on the person. These disciplines combine the theoretical and performing components that contribute to the development of creative imagination, reveal the various facets of the student's creative work on the one hand, and on the other hand they accustom him to self-examination.

It has been determined, that the means of stimulating creative activity is to use creative tasks in the educational process, which involve the use of acquired knowledge and skills in new situations, require extraordinary decisions, are carried out on the basis of acts of creativity.

Among the problems of limited implementation in the educational process of such tasks are highlighted: the negligible application of non-traditional forms and methods of work aimed at the formation of a creative person, the inertia of traditional pedagogy, orientation mainly on external motivation.

The description of educational tasks of a creative nature which are assimilated during the study of musical disciplines and their influence on the identification of students' creative activity is given. Examples of educational tasks of creative nature from such musical disciplines as "Fundamentals of the theory and solfeggio", "Polyphony", "Harmony", "Accompaniment and musical improvisation", "Workshop on instrumental execution", "Method of staging musical and educational school activities" are given. The specifics of their application are developed, thus creating the preconditions for the transition from passive assimilation of information to active inclusion in the activity. These tasks should be professionally oriented, oriented towards the potential development of students, have a stimulating character, be accessible. Among the varieties of tasks that are used in the study of musical disciplines are determined by individual educational and creative tasks aimed at disclosing the individual creative possibilities of students in the process of executive and directing and production activities, as well as collective educational and creative tasks that reveal the skills of teamwork, anticipate the formation of knowledge about the functions of the music teacher as an artist, scriptwriter, actor, producer. For their successful implementation, it is necessary to create a friendly educational atmosphere, constructive criticism by teachers, and a careful attitude towards new ideas.

Key words: *creative activity, creativity, musical and educational activity, musical disciplines, educational tasks, creative tasks.*

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.